

בס"ד, כ"ג אדר א, תשע"א

27 פברואר 2011

תיק מס' 71003

פסק דין

בענין שבין

מר שלמה מחזיק הצ'ק (להלן: התובע)

לבין

מר צדוק מנהל חברה - בעלת הצ'ק (להלן: הנתבעת)

הצדדים קבלו את הח"מ כבוררים הן לדין והן לפשרה, וחתמו על הסכם בורות כנדרש.

ביה"ד קיים דיון בנוכחות הצדדים בו פרטו הצדדים את טענותיהם. כמו כן הוגשו לביה"ד מסמכים שונים ע"י שני הצדדים.

לא נפרט בפסק הדין כל טענה וכל פרט ופרט שנטענו בפנינו אלא רק את **עיקרי הדברים**.

העובדות:

א. המקרה שהובא לפנינו עוסק במספר אנשים וחברות הקשורים ביניהם בקשרי עסקים. גילגול הכספים וההתחייבויות ביניהם אינו פשוט, אך גם אינו משפיע על הכרעת הדין במקרה שלפנינו. העובדות החשובות להכרעת הדין הינן מועטות ומוסכמות על הצדדים.

ב. הנתבעת הינה חברה העוסקת במגוון עיבודי מתכת. החברה קבלה סחורה מחברה אחרת בשם "אלומיני בע"מ" שמנהלה הוא מר דוד. הנתבעת שילמה עבור הסחורה באמצעות שלושה צ'קים בסכום כולל של 37,000 ₪. צ'קים אלו נותרו "פתוחים" – ללא ציון שם המוטב.

ג. מר דוד העביר את הצ'קים הנ"ל לידי התובע (באמצעות אחיו מר משה) כפרעון חוב שהיה חייב מר משה לתובע.

ד. לאחר העברת הצ'קים לידי התובע, פנה מר דוד למר צדוק מנכ"ל הנתבעת, ובקש שהלה יבטל את הצ'קים שנתן לו, הואיל והוא העבירם לידי התובע, ואילו התובע לא נתן לו (למר דוד) את התמורה שסוכמה ביניהם.

ה. מנכ"ל הנתבעת ביטל את הצ'קים הנ"ל, ונתן למר דוד מנהל "אלומיני בע"מ" צ'קים אחרים על הסך הנ"ל.

ו. לדברי התובע, הוא (התובע) התקשר למנכ"ל הנתבעת והזהיר אותו לא לבטל את הצ'קים, ואף הודיעו כי אם הצ'קים יבוטלו, יתבענו לדין. מנכ"ל הנתבעת מכחיש.

משרד ראשי: רח' ברוריה 2 / פינת ר' חייא Main Office: 2 Brurya St. corner of Rav Chiya St.

ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem עמותה רשומה מס' 580282515

טל' 02-5371485 פקס 02-5379626 www.eretzhemdah.org Fax 02-5379626 Tel 02-5371485 Fax 02-5379626
beitdin@eretzhemdah.org

Founders: The Bellows Family Chicago, Illinois

הטענות:

- א. התובע דורש כי הנתבעת תכבד את הצ'קים שנתנה בסך 37,000 ₪ + 200 ₪ אגרת ביה"ד + 350 ₪ שכ"ט עו"ד ששלח מכתב התראה לנתבעת.
- ב. לדברי התובע, אין ולא היתה לנתבעת כל זכות לבטל את הצ'קים ולגרום לו הפסד כספי.
- ג. מנכ"ל הנתבעת טוען: "לאו בעל דברים דידי אתי". איני מכירך ולא עשיתי אתך מעולם כל עסק. מי שקבל ממני את הצ'קים (מר דוד) בקש לבטלם. לדברי מנכ"ל הנתבעת, מר דוד אמר שלא קבל תמורתם דבר, ולפיכך לטענת מנכ"ל הנתבעת, היה מותר לו לבטל את הצ'קים.

דין:

- א. הנושא שעלינו להכריע בו, הוא: האם היה מותר למנכ"ל הנתבעת לבטל את הצ'קים, אף שידע¹ כי הצ'קים הועברו לידי צד ג' (התובע)².
- ב. להרחבה בענין מעמדם ההלכתי של הצ'קים וכללי המסחר בהם מבחינה הלכתית, ע' בספרו של חבר ביה"ד בת"א הרב צבי יהודה בן יעקב שליט"א³, ובספרו של מו"ר אב"ד צפת וטבריה הרב אוריאל לביא שליט"א⁴. ובכלל דבריהם דברינו.
- ג. כ' בשו"ת שבט הלוי⁵ שדין צ'ק כדין הוראת תשלום לבנק. ויכול נותן ההוראה לבטלה בכל עת כל עוד לא הוגש הצ'ק לפרעון הבנק. ואף אם יגרם הפסד לצד ג'.
- ד. ואכן מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א⁶ הסתפק האם לדעת תוס' היות שאין בצ'ק לשון התחייבות, אלא רק הוראה לשלם – אין דינו כדין שט"ח. או דאף שאין כתובות בו בפירוש המילים "אני מתחייב", יש לפרש את אומדן דעת נותן הצ'ק כמתחייב בשטר⁷.
- ה. יש שרצו⁸ להביא ראיה לכך מדברי הרשב"א בתשובה⁹ בדבר כתב שנתן המלך לראובן ושמעון, ונאמר בו שיקבלו סך מסוים מהכנסות המלך בכפר אחד מדי שנה. וכ' הרשב"א ששטר זה אינו נקנה אלא בכתובה ומסירה. והוסיף הרשב"א שיתכן שאף אין דרך למכור שטר מעין זה. היות שאינו כשט"ח דעלמא.

¹ ואולי אף אם לא היה יודע.

² ובשים לב לעובדה שהצ'קים היו "פתוחים".

³ "משפטיך ליעקב" חלק א' סימנים כא' – כה'. דברים אלו התפרסמו קודם לכן (ובעריכה שונה) בקובץ תחומין יג' עמוד 422 ואילך.

⁴ "עטרת דבורה" חלק ב' סימן כג'.

⁵ שו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן רכב'. תשובה מבן המחבר שקבלה את הסכמת אביו.

⁶ תחומין יב' עמודים 295-296.

⁷ ע' גם ב"פסקים וכתבים" שו"ת חו"מ חלק ט' מאת הרב הרצוג סימן לא' שהסתפק אף הוא אולי אין הצ'ק בגדר שט"ח. ונשאר בצ"ע.

⁸ שו"ת "עטרת שלמה" חלק א' סימן סה'.

⁹ שו"ת הרשב"א חלק ו' סימן קנט'. הו"ד בב"י חו"מ סימן סו' וברמ"א שם סעיף ד'.

אולם אין הנדון דומה לראיה. המלך אכן אינו חייב דבר למחזיקי הכתב¹⁰. ואף לא התכוון להתחייב להם. משא"כ הנותן ציק לחברו או שכוונתו להתחייב כעת לחברו. או שעכ"פ מודה הוא בחובו לחברו ומתכוון לפרועו באמצעות הציק.

ו. לפיכך, מסתבר יותר לראות בציק לפחות כשטר חוב. אף שאין מופיעות בו המילים: "אני מתחייב", ניתן לומר שישנה אומדנא שכוונת נותן הציק להתחייב ע"י כתיבת הציק. וכפי שכי"ר הגרז"ני¹¹:

"וכן יש להוכיח מהרמב"ם (אישות טז', ז'ט') שכתב שם: תקנו הגאונים וכו' שתהיה האשה גובה כתובה אחרי מות בעלה מן המטלטלים וכו'. כבר נהגו בכל המקומות וכו' שיכתבו בכתובה 'בין ממקרקעי בין ממטלטלי' וכו'. הרי שלא כתב כך בשטר הכתובה, אלא נשא סתם – אם היה יודע בתקנה זו של הגאונים, גובה; ואם לאו וכו'. שאין כח בתקנת הגאונים לדון בה וכו'." מכאן שכשיודע מתקנת הגאונים, הרי זה ככתב מפורש. ראיה מזה שכל שיש אומדנא, הרי זה ככתב בשטר."

ז. והרוצה לחלוק עדיין יוכל להתווכח ולומר:

1. אמת שכך הדין בכתובה, משום שאילו היו שואלים את הבעל היה אומר, מן הסתם: רצוני בכתובה כמו כולם שהתחייבו באופן מפורש לגבות גם ממטלטלי, משא"כ בציק הרי כולם אינם כותבים התחייבות מפורשת, ואנו צריכים לפרש אומדנא בדעת כולם שכוונתם להתחייב על אף שלא כתבו כן מפורשות.

2. ועוד, דאינה דומה אומדנא להרחבת התחייבות קיימת (לגבות גם ממטלטלי), לאומדנא לעצם קיומה של התחייבות (ולא רק הוראת תשלום).

ח. אם בשטר חוב קעסקינן, י"ל והיות ומקובל הן מצד המנהג והן מצד החוק להעביר ציקים מאדם לאדם, הרי שזהו למעשה "ממרני" = שטר חוב למוכ"ז¹². שטר שאפשר להעבירו בלי כתיבה ומסירה¹³, והעושהו מתחייב לכל מי שמחזיק בו.

¹⁰ וז"ל הרשב"א: "ועוד קרוב אני לומר שאין שטר זה נקנה בכתיבה ומסירה לפי שאין כאן מתחייב שהמלך אינו מתחייב להם באותו סך בשטר זה לפי וכן לא נתן להם שום גוף לפירות אלא שמתחסד עמהם ואומר שיטלו מיציאותיו כן וכן בכל שנה וכאומר לאחד אתחסד עמך ואתן לך כך בכל שנה. ושטר כזה אינו רואה שיוכל למוכרו אפי' בכתיבה ומסירה שאין כאן מתחייב."
¹¹ תחומין יב' עמוד 296.

¹² ע' שו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימנים קיט', קכ' וחלק ז' סימן קלא'. ר'פתחי חושן" הלכות הלואה פרק י' הערה כא', והערה יז'. ע' גם פסקי דין ירושלים (ביה"ד שע"י המועצה הדתית ירושלים) חלק א' עמוד קלו' וז"ל: "ונראה שתשלום בצ'קים, כל זמן שלא נפרעו ע"י הבנק אינם אלא כשטר, והראיה, שהרי אם נשרפו ביד המקבל פשוט שהנותן חייב לתת לו אחרים במקומם, וע"כ כשביטל את הצ'קים קודם פרעונם דינו כמי שעדיין לא שילם, וכבר האריכו בזה גדולי הרבנים בדורות האחרונים, ע' פסקים וכתבים למרן הגר"א הרצוג חו"מ סי' לא ואגרות משה חו"מ ה"ב סי' טו ושו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קיט ועוד". יש להעיר שלכאורה צרפו מבש"א"מ. דהרב הרצוג כאמור – הסתפק. ה"מנחת יצחק" קבע דדינו של הצ'ק כשטר. ואילו בדברי האג"מ ניתן ללמוד דהווי ככסף ממש. וצ"ע. במיוחד

ט. יש שאף ראו בנתינת צ'ק מעשה קנין, הקנאת המעות בבנק: או מטעם "מעמד שלושתן"¹⁴, או מטעם סיטומתא.¹⁵

י. האמת ניתנה להאמר, שההתייחסות לצ'ק כאל התחייבות בלתי ניתנת לביטול¹⁶, הינה כ"כ נפוצה ומקובלת, שאף אם לא נרחיק לכת ונאמר שמשמעות נתינת הצ'ק הינה כנתינת כסף ממש, וכמו שכתבנו בסעיף הקודם, מ"מ בוודאי יפה כח המנהג לתת לצ'ק דיני שט"ח למוכ"ז – ממרני. ודאי כן הדברים מטעם נוסף, והוא שיש בביטול הצ'ק איסור מצד דינא דמלכותא דינא. וכפי שכתב בשו"ת מנחת יצחק¹⁷:

"...וכ"ז אף דלא מטעם דינא דמלכותא. אמנם כהיום הזה, כיון דפסקינן בזה דדינא דמלכותא דינא, הרי נודע כעת הדינא דמלכותא, דמחויב הלוח לשלם לכל המוציא או כל הסכום הנכתב בתוכו, ואינו מועיל שום טענה שיש לו מי שנתן לו הממרני... ובדברי מרן הדברי חיים שם¹⁸, מוכח להדיא דאם ה"י חייב מדינא דמלכותא, ה"י פוסק בזה דינא דמלכותא דינא..."

יא. וכתב ב"פתחי חושן":

"ומכל מקום יש למצוא צדדי זכות וקנין שיש למקבל השיק, מצד מנהג המדינה, וכמ"ש לעיל בדין שטרות, שעל פי מנהג המדינה המחזיק בשיק דינו כמחזיק בשט"ח (ואפשר לדחות שאינו אלא כהוכחת חוב, אבל למעשה אפשר לגבות בו), ונמצא כאילו התחייב כותב השיק לשלם

צ"ע שכ' שם בהמשך: "...וא"כ מסתבר שה"ה במי שמוחזק בצ'ק, שהרי הצ'ק גרוע משטר במובן מסויים, ויש עוד להאריך בזה, אלא שלמעשה אין נפ"מ". הרי שכ' דהצ'ק אף גרוע משט"ח. וצ"ע.

ע' שם חלק ב' עמוד כג' כ' דדין הצ'ק כדין שט"ח. (אף שהתפלא שם כיצד ניתן למוסרו בלא כתיבה ומסירה, משמע דלא הווי ממרני). וכ"כ שם בחלק ח' עמוד כד'. וכ"כ ב"אבן המשפט" סימן טז' אותיות כה', כו'.

¹³ שר"ע חו"מ סימן סו' סעיף א', ונו"כ. ואכמ"ל בפרטי דין זה. ובפרט שבנדון שלפנינו מדובר על צ'קים פתוחים.

¹⁴ משפטיק ליעקב ח"א סימן כא' / תחומין יג' 422. אכן דרכו יפה ומחודשת אם כי אינה נקייה מספקות. ובכר הזכיר דרך זו ב"פתחי חושן" הלכות הלואה פרק י' הערה כא', ודחאה מטעם דא"א להקנות מעות שאינן (יתרת חובה), וכן מטעם דלא מצינו מעמ"ש בכתב. אמנם ע"ז כ' הרצ"י דבשולחני מצאנו מעמ"ש כה"ג. כמו"כ דרך זו בנויה על ההנחה שהמעות בבנק הן פקדון ומטעם היתר עסקא. ויש בדרכו עוד כמה עיקולי ופישורי

¹⁵ פסקי דין ירושלים חלק ח' עמוד לז' בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. וכן הביא בשמו, הרב שמואל אליעזר שטרן בספרו "מכירת חמץ כהלכתו" פרק ח' הערה יט'. (אמנם צ"ע דבהערה הנ"ל כ' בשם הרב וזנר שצ'ק לא עדיף מהתחייבות. והשווה דעתו לדעת ה"מנחת יצחק". ולעיל ראינו שלדעת הרב וזנר צ'ק הינו הוראת תשלום בלבד ולא שט"ח. ואולי כוונתו "דלא עדיף", או שהרב וזנר שינה דעתו. וצ"ע). יתכן שזו גם דעת האגרות משה הכותב חו"מ חלק ב' סימן טו ד"ה "והנה": "הנה אם בשעת הלואה נתן הלוח טשעק / צ'ק / שלו על זמן דאחר השמיטה הוא כקביעות זמן, ועוד יותר מזה שהוא נחשב גם כתשלומין מאחר שאסור לפסול טשעק דינא דמלכותא, וכשבטל הטשעק / הצ'ק / נמצא התחלת חיובו הוא מאחר השמיטה, שבאופן זה אף בזמן הגמ' לא היה משמט". ע' גם בסוף ההערה הבאה.

¹⁶ גם אם כרוכה בסיכון מסוים בשל חוסר כיסוי לצ'ק או מגבלה חוקית (עיקול וכד') אחרת. ואכן יש המסרבים לקבל צ'קים. לענ"ד סרוב זה (לקבל צ'קים) המותר ע"פ החוק הינו לכאורה ראייה שאין הצ'ק בבחינת כסף ממש. אילו היה דינו ככסף ממש (הליך חוקי) היה אסור לסרב לקבלו.

¹⁷ שו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימן קיט'.

¹⁸ חו"מ, חלק ב' סי' יב

משרד ראשי: רח' ברוריה 2 / פינת ר' חייא Main Office: 2 Brurya St. corner of Rav Chiya St.

ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem עמותה רשומה מס' 580282515

טל' 02-5371485 פקס 02-5379626 www.erezhemdah.org Fax 02-5379626 Tel 02-5371485 Email: beitdin@erezhemdah.org

Founders: The Bellows Family Chicago, Illinois

למוטב הסכום הנקוב בשיק, וממילא יש לשון בו כדון שטר חוב... ואע"פ שעדיין יכול לבטל את השיק, אין זה אלא בינו לבין הבנק, אבל אין זה גורע מן ההתחייבות שקיבל על עצמו כלפי מקבל השיק... ואם אנו באים לדון מכח מנהג המדינה, מסתבר שאין לחלק בין שיק משודך על חשבון שיש בו כסף לבין משודך על חשבון דיביטוריי^{19, 20}.

יב. תבנא לדינא שיש לראות בצ'ק (לפחות) שט"ח למוכ"ז = ממרני. ואם כן אין רשות לכותב הצ'ק לבטלו, וחייב לשלם לכל המוציאו.

יג. על אחת כמה וכמה בנדון שלפנינו שהצ'קים ניתנו **פתוחים** – ללא ציון שם המוטב. ובזה לכולי עלמא יש לראות את כותב הצ'ק כמחוייב למוציאו. וכמש"כ בשו"ת "אבן ישראל"²¹:

"...ממרני דדמי לשטר שכתוב בו לכל מי שיוציאו, דמכיון דהשטר נעשה מתחילה לכל מי שיוציאו אמרי' דההתחייבות היתה דאף אם יפרע יהיה הפירעון בגדר מתנה וממילא השטר לא נתבטל... כין דהלוח אדעתא דהכי לוח שיכול למסור לאחרים, הוה נמי כהתנה... **ואין לך מתחייב לכל מי שמוציאו גדול יותר מהנותן צ'ק ללא שם המוטב.**"²²

יד. וא"כ אסור היה למנכ"ל הנתבעת לבטל את הצ'קים נשוא הדיון שבפנינו. הן ע"פ החוק והן ע"פ המנהג. ועכ"פ התחייבות הנתבעת במקומה עומדת, למרות הוראת הביטול.

טו. היות ומעשה זה של מנכ"ל הנתבעת היה אסור²³, על הנתבעת לשאת גם בהוצאות התובע וכפי המפורט לעיל. במיוחד לאור העובדה שביה"ד הוסמך במפורש בהסכם הבוררות לחייב בהוצאות.

טז. וא"כ דין התביעה להתקבל במלואה.

החלטה:

1. הנתבעת תשלם לתובע סך 37,550 ₪ תוך 15 יום מיום מתן פסק הדין.

2. פסק הדין ניתן ביום כ"ג אדר א' תשע"א.

¹⁹ פתחי חושן חלק א' הלכות הלואה פרק י' הערה כא' עמודים קסב' – קסג'.

²⁰ וכ"נ דעת הרב בצלאל שטרן שליט"א בספרו שו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן לה' סק"ח. וכ"כ הרב ישראל יעקב פישר בספרו "אבן ישראל" חלק ח' סימן צא'.

²¹ שו"ת אבן ישראל חלק ח' סימן צא'.

²² אמנם ב"אבן ישראל" חילק בין צ'ק רגיל לממרני. אולם ברור מדבריו שצ'ק פתוח דינו כממרני.

²³ והנתבע אף ידע שאסור לו לבטל את הצ'קים.

Eretz Hemdah - Gazit
Mishpat VeHalacha Beisrael
Rabbinical Courts

ארץ חמדה - גזית
משפט והלכה בישראל
רשת בתי דין

והאמת והשלום אהבו

הרב מנחם קופרמן

הרב אליעזר שנקולבסקי

הרב ניר ורגון

משרד ראשי: רח' ברוריה 2 / פינת ר' חייא 2 Brurya St. corner of Rav Chiya St. Main Office:

ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem עמותה רשומה מס' 580282515

טל' 02-5371485 Tel פקס 02-5379626 Fax beitdin@eretzhemdah.org www.eretzhemdah.org

Founders: The Bellows Family Chicago, Illinois